

TUBA MÁRTA

ADAMIKNÉ JÁSZÓ ANNA: 33 RETORIKAI ELEMZÉS. NOVELLÁK, ESSZÉK, LEVELEK, VERSEK, IMÁDSÁGOK, BESZÉDEK, REGÉNYEK FELDOLGOZÁSA

Az ékesszólás kiskönyvtára. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 2022. 237 lap

2022 telén a Tinta Könyvkiadó gondozásában jelent meg Adamikné Jászó Anna 33 retorikai elemzést tartalmazó kötete, amely folytatja a szerzőnek *Az ékesszólás kiskönyvtára* sorozatban korábban kiadott nyelvészeti tanulmánykötetei sorát: *A gondolatokhoz odataláló nyelv* (nyelv-művelő írások, 2020), *Az ősi szó nyomában* (nyelvhelyességi írások, 2020).

A most megjelent könyvbe Jászó Anna az 1999 és 2021 között keletkezett műelemzéseiből válogatott össze 33-at az élet-halál, szülő-gyermek, barátság-árulás, szerelem-hűtlenség, szabadságszarnokság témaköreiben. Több beszéd elemzése megjelent a *Klasszikus magyar retorika* kézikönyvben (2013), de olvashatunk a *Stilisztikai kisszótár* szócikkeiből (2019), továbbá a *Magyartanítás* (2007, 2012, 2013, 2014) és a *Magyaróra* (2021) folyóiratok cikkei közül is néhányat. A válogatott tanulmányok betekintést engednek Adamikné Jászó Anna jelenleg készülő monográfiájába is (Jókai novellái).

A 33 komplex elemzés megértését segíti, továbbá a kiadványt kézikönyvként is használhatóvá teszi, hogy a rövidebb szövegek teljes terjedelmükben elolvashatók. A szerző célja az, hogy a tanulmányok felhívják a magyartanárok figyelmét az elfeledett, átlapozott, a sok tananyag miatt rendre kihagyott művekre, amelyeket nemcsak fakultáción vagy szakkörön értelmezhetnek a diákjaikkal együtt, hanem talán magyarárókon is (Előszó).

A könyv bevezetésében Jászó Anna röviden áttekint és értékeli négy népszerű műelemzési irányzatot. Az európai kultúrában a retorikai szövegelemzés a leghagyományosabb. A beszédek elemzése mindenkor grammatikai megértésre épül, mert már a mondatok szintjén, lényegében egy mondatban is megvalósul a közlő szándékának megfelelő kifejtés, válogatás és elrendezés. (Ezt az ókori alapvetet egyébként a mai kognitív mondatgrammatika is vallja.) A szavak és a mondatok megértése után következhet a szöveg értelmének felfedezése: a hermeneutika. A retorikai szövegelemzés végig élt az évszázadokon át, és a 19. századtól – a kiterjesztett retorikafogalomnak köszönhetően – sikeresen alkalmazható más művészeti alkotások, egyéb szövegtípusok elemzésére, többek között a manipuláció leleplezésének céljából (13). Tizenkét lépését nem szükséges szolgai módon követni (14–5), de a sorrendet célszerű betartani.

A második, szintén hagyományos és kiegyensúlyozott módszer a francia stilisztikából ismert *explication de texte* (szövegmagyarázat), amely véleményem szerint a retorikai elemzés tömörítésének tekinthető. A szövegmagyarázat öt lépésben közelíti meg a konkrét műalkotást: 1. keletkezés, elhelyezés az életműben, a kor irodalmában; 2. felépítés, a szerkezet vizsgálata; 3. felolvasás; 4. tartalmi és formai együttes elemzés; 5. a szöveg művészi kvalitásainak megállapítása (10).

Bizonyos szempontból hasznos hozó módszer az új kritika, új irodalomtudomány (New Criticism) szoros szöveg-olvasása (close reading). E módszer követői szerint csak a szöveg számít, amely önálló, organikus egységes és komplex entitás. Az értelmezés nem tördök sem életrajzi, lélektani, szellem-történeti adatokkal, sem a mű hatásával, viszonyrendszerével. Az eljárás eredménye, hogy az olvasói reakciókat a mű hiteles jelentésének fogadja el (11–2). Bizonyos művekhez, korokhoz, eszme-áramlatokhoz köthetően lehetséges az irodalmi művek filozofikus interpretációja is, amely a szövegértelmet felolvasással vagy fordítással fejezi ki (pl. Biblia), ám ennek a módszernek nincsen egyértelmű terminológiája (11–2).

Tanulmányaim során a szövegmagyarozattal, tanári pályám kezdetén az új kritika műelemzési módszerével ismerkedtem meg. Az ebben a tanévben még használatos, Pethőné Nagy Csilla írta irodalomkönyvek feladatai arra biztatják a magyartanárokat, hogy minden módszerek mellett egyre inkább a diákok pármunkában, csoportmunkában megkonstruált értelmezését tegyék a tananyag részévé. Azonban a kreatív projektmunkák végzése és a produktumok létrehozása nem szoríthatja ki az irodalomtörténeti-stilustörténeti, irodalomelméleti, életrajzi, pályaképi ismereteket, mert az érettségi vizsga feladatlapja és esszéi kompetenciát mérnek. Formális okból ezért szükséges, hogy a tanár jól bevált műelemzési mintát nyújtson a diákjainak: szövegmagyarázatot retorikai háttérrel. Az eszköznél viszont fontosabb a gondolat: a szemléletformálás, a diákok érzelmi nevelésének szándéka. A retorikai elemzés fölöslegességéről Adamikné

Jászó Anna egy amerikai professzor megállapítását idézi: mi nem pletykálunk (11). Erre én azt mondom, hogy a „retorikai pletyka” az európai műveltség alapja. Miért? Móra Ferenc *Aranykoporsó* című regényében meghatározó az archaizálás (165–78). A stílus eszközt könnyű észrevenni a regény szereplőinek latin titulusaiban, sőt a regény szerkezetében is (nem fejezetekre, hanem könyvekre bomlik). Az is egyszerűen belátható, illetve némi utánajárással igazolható, hogy Móra Ferenc korabeli forrásokra támaszkodik, például Lactantius műveire. Ám Jászó Anna könnyedén hozzáfűzi, hogy ez „azért is bámulatos, mert akkoriban Lactantiusnak még nem volt magyar fordítása, Móra tehát az eredeti latin szöveget olvasta” (166). Számomra ez a megjegyzés tárta fel az író attitűdjét, ezáltal felértékelve regényét.

Adamikné Jászó Anna az ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézetének nyugalmazott egyetemi tanára, nyelvészeti életművét a tudóstársak, nyelvészek, életművét a tudóstársak, a tanítványok (magyartanárok, szakértők) egyaránt jól ismerik, és a tőle kapott magas színvonalon, elhivatottsággal, tartósan adják tovább nemcsak a hagyományos közléshelyzetekben, hanem a modern média csatornáin is (pl. M5, Duna tv). Ezt onnan tudom, hogy megnevezik professzorukat, tanítómesterüket.

Adamikné Jászó Anna munkásságát *A magyar nyelv könyvéből*, *A nyelvi elemzések kézikönyvéből* és a *Magyartanítás* folyóiratból ismertem meg. Írásaiból sugárzott a megértés ereje, azaz a kutató tanár elmélyültsége, de a tanítványok elfogadása is. Hasonló nyugalmat áraszt a most megjelent kötetbe foglalt *33 retorikai elemzés*. A szerző magabiztos kézzel

kormányozza olvasóját a különféle műfajú szövegek tengerén. Térben és időben is nagy távolságokat szelünk át Horatius és Seneca korszakától vagy a Nagy Gáspár versében megidézett pogány magyar munkadal korától Csengey Dénes 1989. március 15-i ünnepi beszédéig. Ami összetartja a versek, novellák, levelek, regények elemzését, az a retorikai szituáció közös energiája. Mindegyik szerzőnek erkölcsös közlési szándéka volt, és azért is maradhattak fenn a szövegek, mert olyan olvasókra találtak, akik értékelték, ezért továbbadták az európai kultúrának egy-egy darabját.

Azok számára közelíthetők meg ma is élvezetet adóan a művek, akik még birtokolják a nem véletlenül triviálisnak mondott ismereteket, készségeket (grammatika, retorika, dialektika).

Szakirodalom

- Adamikné Jászó Anna (szerk.) 1991. *A magyar nyelv könyve*. Trezor Kiadó. Budapest.
- Adamikné Jászó Anna 2013. *Klasszikus magyar retorika*. Holnap Kiadó. Budapest.
- Adamikné Jászó Anna 2019. *Stilisztikai kieszótár*. Interkulturális Kutatások Kft. Budapest.
- Adamikné Jászó Anna – Hangay Zoltán 1995. *Nyelvi elemzések kézikönyve*. Mozaik Kiadó. Szeged.

Tuba Márta

középiskolai tanár, PhD
Gárdonyi Géza Általános és
Középiskola, Érd

E-mail: dr.tuba.marta@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8264-2108>